

תפלת הערב אין לה קבע. מאי אין לה קבע? אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא - ליתני תפלת הערב כל הלילה! אלא מאי אין לה קבע? כמאן דאמר: תפלת ערבית רשות. דאמר רב יהודה אמר שמואל: תפלת ערבית, רבן גמליאל אומר: חובה, רבי יהושע אומר: רשות. אמר אבוי: הלכה כדברי האומר חובה. ורבא אמר: הלכה כדברי האומר רשות.

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע,

אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה?

אמר ליה: רשות.

בא לפני רבן גמליאל,

אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה?

אמר לו: חובה.

אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות!

אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.

כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה?

אמר לו רבן גמליאל: חובה.

אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה?

אמר ליה רבי יהושע: לאו.

אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות!

אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך!

עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו

שאני חי והוא חי<sup>ה</sup> היאך יכול החי להכחיש את החי?

היה רבן גמליאל יושב ודורש,

ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרגנו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.

אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל?

בראש השנה אשתקד צערית,

בבכורות במעשה דרבי צדוק צערית,

הכא נמי צערית, תא ונעבריה!

מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא;

נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות;

אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא.

הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה,

והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבן קיסר אף הוא אזל ופלת,

והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.

אתו ואמרו ליה: ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא?

אמר להו: איזיל ואימלך באינשי ביתי.

אזל ואמליך בדביתחן. אמרה ליה דלמא מעברין לך?

אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר.

אמרה ליה: לית לך חירותא.

ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חירותא. היינו דקאמר

רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה.

תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס.

שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבור - לא יכנס לבית המדרש.

ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פלוגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר:

אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי.

ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פלוגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר:

אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי.

בתלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.

תנא: עדיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן בו ביום - ההוא יומא הוה. ולא היתה הלכה שהיתה

תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת,

דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש,

אמר להם: מה אני לבא בקהל!

אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל;

אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל.

אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: +דברים כ"ג+ לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'!

אמר לו רבי יהושע: וכי עמוני ומואב במקומן הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל

האומות, שנאמר: +ישעיהו י"ג+ ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים,

וכל דפריש - מרובא פריש.

אמך לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: +ירמיהו מ"ט+ ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה'

- וכבר שבו.

אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: +עמוס ט"ו+ ושבתי את שבות עמי ישראל - ועדיין לא שבו.

מיד התירוהו לבא בקהל.

אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע.

כי מטא לביתיה, חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן.

אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה.

אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה

הם נזונים.

אמר לו: נעניתי לך, מחול לי!

לא אשגח ביה.

עשה בשביל כבוד אבא!

פייס.

אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן?

אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא.

שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא: מאן דלביש מדא ילבש מדא, ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן

דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה?

אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן.

אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו.

אתא, טרף אבבא.

אמר להו: מזה בן מזה יזה, ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן-מזה: מימיך מי מערה ואפרך אפר

מקלה?

אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע, נתפייסת? כלום עשינו אלא בשביל כבודך! למחר אני ואתה נשכים

לפתחו.

אמרי: היכי נעביד? נעבריה - גמירי: מעלין בקדש ואין מורדין! נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא -

אתי לקנאווי! אלא: לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר:

שבת של מי היתה - של רבי אלעזר בן עזריה היתה.

ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה. (בבלי ברכות כז ע"ב-כח ע"א)

### 1. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פ"ד ה"א

מעשה בתלמיד אחד שבא ושאל את רבי יהושע תפילת הערב מהו אמר ליה רשות בא ושאל את רבן גמליאל תפילת הערב מהו אמר ליה חובה אמר לו והא רבי יהושע אמר לי רשות אמר לו למחר כשאכנס לבית הוועד עמוד ושאוול את ההלכה הזאת למחר עמד אותו תלמיד ושאל את רבן גמליאל תפילת הערב מהו אמר לו חובה אמר לו הא רבי יהושע אמר לי רשות

דורש רבי יהושע עומד על רגליו עד שרינינו כל העם ואת המצות התורגמן הפטר את העם אמרו לרבי זינן הוזן אמור התחיל ואמר התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו כי על מי לא עברה ועתך תמיד הלכו ומינו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה בן שש עשרה שנה ותמלא כל ראשו שיבות והיה רבי עקיבה יושב ומצטער ואמר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבתיו אשרי אדם שיש לו יתד במי להתלות בה וכי מה היתה יתידתו של רבי אלעזר בן עזריה שהיה דור עשירי לעזרא וכמה ספסלין היו שם רבי יעקב בן יוסי אמר שמונים ספסלים היו שם של תלמידי חכמים חוץ מן העומדין לאחורי הגדר רבי יוסי בירי אבון אמר שלש מאות היו שם חוץ מן העומדין לאחורי הגדר כיי דתנינן תמן ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה תמן תנינן זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה וכי כרם היה שם אלא אילו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם מיד הלך לו רבן גמליאל אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו אול גבי ר' יהושע אשכחיה יתיב עביד מחטין אמר ליה אילין את חיי אמר ליה ועד כדון את בעי מידעי אוי לו לדור שאתה פרנסו אמר לו נענית לך ושלחן גבי רבי אלעזר בן עזריה חד קצר ואית דמרין רבי עקיבא הוה אמר לו מי שהוא מזה בן מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה יימור למזה בן מזה מיימך מי מערה ואפרך אפר מקלה אמר לו נתרציתם אני ואתם נשכים לפתחו של ר"ג אף על פי כן לא הורידו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב בית דין.

2. תפילת ערבית רשות או חובה

א. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה ו

וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעלפין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו' כענין שנאמר ערב ובקר וצהריים ואשיחה ואהמה וישמע קולי, ואין תפלת ערבית ג חובה כתפלת שחרית ומנחה, ואף ע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת ד חובה.

ב. טור אורח חיים הלכות ק"ש ותפלה של ערבית סימן רלה

הלכות תפלת ערבית:

וכשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד איברים ופדרים של תמיד של בין הערבים שלא נתעבלו ביום שקרבין והולכין כל הלילה ומי"מ מצוה איכא ואין לבטלה ורב אלפס כתב דהאידין קבועה חובה ואין לבטלה כלל

בית יוסף אורח חיים סימן רלה

א וכשיגיע הלילה יתפלל תפילת ערבית ואינה חובה וכו'. פשוט בכמה זוכתי (ברכות כז): דתפילת ערבית רשות:

ומי"ש שלא נתקנה אלא כנגד איברים ופדרים וכו'. בריש פרק תפלת השחר (כו):

ומי"ש ומכל מקום מצוה איכא ואין לבטלה. כן כתבו שם התוספות (כו. ד"ה טעה) שאין לבטלה אלא מפני מצוה אחרת העוברת. והרא"ש (פ"ד ס"ב) כתב נהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת ושאר המינייה דלא מטריחין ליה בפרק קמא דשבת (ט): וכן עלה על מנתו בירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) דאין מטריחין אותו לירד וכן כתבו התוספות בפרק קמא דשבת (שם ד"ה למי"ד) וכיוצא בזה הם דברי הי"ר יונה שכתב בריש פרק תפלת השחר (יח. ד"ה גמי טעה) שנראין לו דברי ר"י שכתב דהא דאמרין תפלת ערבית רשות היינו לומר שאינה חובה כשאר תפלות אבל מצוה איכא דמצוה לגבי חובה רשות קרי ליה:

והרי"ף כתב דהאידין קבועה חובה. כן כתב בפרק תפלת השחר (יט) ובפרק קמא דשבת (ד) וכן כתב גם כן הרא"ש שם (ברכות פ"ד ס"ב) וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות תפלה (ה"יו) והרא"ש הקשה על זה לר"י בריש פרק תפלת השחר (שם) ואח"כ כתב שם דבגי הרי"ף ולענין אי שרא המינייה או התחיל לאכול אי מטריחין ליה להפסיק יתבאר בסימן זה (רג. ד"ה וכתב המרדכי):

מסך משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה ו

כענין שנאמר ערב ובקר וצהריים וכו'.

ואין תפלת ערבית חובה וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז ע"ב) איפילו תנאי ואמוראי אי תפלת ערבית רשות או חובה וכתב הרי"ף אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבי אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן הלכה כרבי וה"מ היכא דלא צלי כלל אכל היכא דצלי לתפלת ערבית כבר שויה עליה חובה ואי טעי הדור לרישיה וכתב עוד והאידין נהגו עלמא לשווייה כחובה:

3. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

דברי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר +בראשית י"ט+ וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר +תהלים ק"ו+ ויעמד פינחס ויפול; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר +בראשית כ"ד+ ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר +תהלים ק"ב+ תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר +בראשית כ"ח+ ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר +ירמיהו ז'+ ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע - ב'.  
4. שפת אמת בראשית פרשת ויצא

במדרש ע"פ ויחלום כמה לך בשרי בארץ ציה כו'. כי יעקב אבינו ע"ה לא הוצרך לחלומות. אך כי הלך לחו"ל ושם לא היה יכול לראות בהקף. לכן נראה לו בחלום. והנה יעקב רצה בזה שיתגלה לו השי"ת גם במקום החושך אשר מוכרח להיות ע"י חלום. וז"ש כמה לך שמצפה לראות גם בארץ ציה כנ"ל, וזה עצמו ענין תפלת ערבית וגם מי"ש חז"ל תפלת ערבית רשות שא"א לבוא לתפלה זה רק מי שאין צריך לזה ובעצמו חפץ להכניס עצמו במקום החושך כדי להכניס הארת הקדושה גם במקומות הללו. זה יכול להתפלל ת"ע כנ"ל. ואמרנו כי זה פ"י ובשכך. שיהנה האדם כל היום בעבודת הבורא וישתוקק תמיד לזה וממילא יהרהר גם בשכבו ממש בדברי תורה. וז"ש ודברת בס כו' בשכבך ממש כנ"ל:

5. תלמוד בבלי מסכת בכורות דף לו עמוד א

רבי צדוק הוה ליה בוכרא, רמא ליה שערי בסלי [נסריה כ"ל ערובה ערבה קלופה], בהדי דקאכיל איבוע שיפתייה, אתא לקמיה דרבי יהושע, אמר ליה: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר לו רבי יהושע: הן. אתא לקמיה דרבן גמליאל אמר ליה: חילקנו בין חבר לעם הארץ? אמר ליה רבן גמליאל: לא, אמר ליה: והא רבי יהושע אמר לי הן! אמר לו: המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו לבית המדרש, עמד השואל ושאל: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ? א"ל רבי יהושע: לאו, א"ל רבן גמליאל: והלא משמך אמרו לי הן, יהושע עמוד על רגלך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: היאך אעשה, אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת, עכשיו שאני חי והוא חי, היאך חי יכול להכחיש את החי? והיה ר"ג עומד דורש ור' יהושע עומד על רגליו, עד שרינינו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן: עמוד, ועמד.

6. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כד ע"ב-כה ע"א

משנה. מעשה שבא שנים, ואמרו: ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב. אמר רבי יוחנן בן נורי: עדי שקר הם. כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל. ועוד באו שנים ואמרו: ראינוהו בזמנו, ובליל עיבורו לא נראה. וקיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הורכיס: עדי שקר הן; היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כריסה בין שניה: אמר לו רבי יהושע: וזאה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבוך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר +ויקרא כג+ אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם - בין בזמנן בין שלא בזמנן, אין לי מועדות אלא אלו. בא לו אצל רבי דוסא בן הורכיס, אמר לו: אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל - צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר +שמות כד+ ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל, ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים - אלא ללמד שכל שלשה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל הדי הוא כבית דינו של משה. נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי: רבי - בחכמה, ותלמידי - שקבלת את דברי.

7. שבת ו משנה ד: לא יצא האישי לא בסיף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כז עמוד ב: בעלי תריסין. ת"ח (המנונים) [המגינים] על הדור.

8. תלמוד בבלי מסכת הוריות דף י

כי הא דר' גמליאל ורבי יהושע הוו אזלי בספינתא, בהדי דר' גמליאל הוה פיתא, בהדי רבי יהושע הוה פיתא וסולתא, שלים פיתיה דר' גמליאל סמך אסולתיה דרבי יהושע. אמר ליה: מי הוה ידעת דהוה לן עכובא כולי האי דאיתית סולתא: אמר ליה: כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את [הספינות] [הספינים], ואמרת: שמא יעלה ויתעה [אותנו]. אמר ליה: כל כך בידך ואתה עולה בספינה? א"ל: עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידי שיש לך ביביה, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגא, שיודעין לשער כמה טפות יש בים, ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש! נתן דעתו להושיבם בראש. כשעלה, שלח להם ולא באו, חזר ושלה ובאו. אמר להם: כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם, שנאמר: +מלכים א' יב+ וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה